

İslam, Siyaset ve Devlet

Kur'an-ı Kerim'de siyaseti kavram ve kurum olarak belirleyen ve çerçevesini bize veren (dokuz) anahtar kelime vardır. Bu kelimeler, tevhid, itaat, hilâfet, bey'at, şûra, emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker, velâyet, mülk ve hükümdür. Bu dokuz kavramın açılımı yapıldığında İslâm'ın siyaset teorisi ortaya çıkarılmış gibi olur.

Kur'an-ı Kerim'de, bir kavram veya kurumun yahut da bir talimatın yer almasında hacim pek önemli değildir. Yani Kur'an-ı Kerim'de bir emrin bir kez dahi yer alması yeterlidir. Bizim için o emrin bağlayıcılığı önemlidir. Şöyle de söyleyebiliriz: Bir emir 10 kere yer alır; ama ibaha için olur, tavsiye için olur, haberdar etmek için olur. Fakat bir kere geçen bir emir de vücûb için olursa her surette inananlar için bağlayıcıdır. Ve onlar bu emir ya da emirlere itaat etmek zorundadırlar. Dolayısıyla kemiyet önemli değildir.

Şimdi bu kelimeleri/kavramları açalım:

Tevhid:

Allah'ın yaratıcı, ma'bûd, kâinata hâkim (kayyûm), hüküm koyucu ve hükmedici olarak bir, tek, eşsiz, ortaksız, benzersiz olduğu gerçeğidir. Diğer ilkeler bu tevhid ilkesinin açılımı sayılabilir. Objektif bilgi ile Allah'ın verdiği sabit olan izin ve selâhiyet bulunmadıkça veya kullar meşru yollardan, sözleşmelerle razı olmadıkça hiçbir kimsenin diğeri üzerinde "hakimlik, sahiplik, üstünlük, yöneticilik" hakkı ve selâhiyeti yoktur. Bütün insanlar aynı unsurdan yaratılmışlardır, kulluk ve itâat yalnız Allah'adır.

İtâat:

Allah'a, Hz.Muhammed (s.a.v)'e ve Ulü'l-emre itaat edilmesi gerektiğine dair emirler Kur'an'da sıkça geçmektedir. Bu sıralama, aynı zamanda bir hiyerarşik sıralamadır. Aşağıdan yukarıya doğru bu hiyerarşiyi açmamız gerekirse: "Mahlûk kim olursa olsun Hâlik'a isyan noktasında ona itaat edilemez." Ya da yaratan ile yaratılanın emirleri yan yana geldiğinde, tercih mutlak olarak Yaratanın emirleri doğrultusunda yapılmalıdır. Bu noktadan değerlendirdiğimizde, Ulü'l-emre itaatın şartı, onların emirlerinin Allah'ın emirleriyle mutabık olmasıdır. Resul'e itaat için de aynı şey geçerlidir. Fakat burada ayrı bir özellik vardır. Resul kavramının zımında "emri ve buyruklarının, tabii olarak Allah'ın emir ve buyruklarıyla mutabık ve muvafık olması" zarureti vardır. Bu vasfın zımnen bulunmuş olması hasebiyle, ayrıca üzerinde durmamıza gerek kalmıyor. Çünkü Peygamber'in hataya düşmesi ve günah işlemesi, ümmete örnek olacağı için, Allah tarafından engellenir. Şayet hata ve zelle olsa bu da yine ümmete bir örnek tatbikat olarak intikal etmez; etmesine Allah izin vermez. Bu yüzden de Allah tarafından ikaz edilen beşer nev'i, Peygamberlerdir. Bu itaat kavramı bize İslâm'ın siyaset teorisinde, siyasetin aşkın referansını veriyor. Bu ilke, İslâm'da siyasetin, siyaset mekanizmasında geçen din-devlet, din-toplum, devlet-toplum ve fert-toplum ilişkisi ve devlet kavramı içerisinde yer alan yasama, denetleme, yürütme gibi

bütün ilişki ve fonksiyonların bir İlâhi referansa bağlı olduğunu ve Allah'a itâat mükellefiyeti içerisinde cereyan edeceğini gösteriyor. İtâat kavramı ile ileride açıklanacak hüküm ve mülk kavramları arasında bir iç içelik ilişkisi bulunduğu da burada işaret etmek gerekir.

Hilâfet:

Bunun da Kur'an-ı Kerim'de defaatle geçtiğini görüyoruz. İnsan, Cenab-ı Hakk'ın yarattığı yeryüzünün halifesi sıfatına sahiptir. Burada hilafet dendiği zaman "birinin yerini alma, birinin yerine geçme ve onun namına tasarruf etme selâhiyetine sahip olmayı" anlıyoruz. Dolayısıyla ister Allah'ın halîfesi olalım, ister Allah Teala'nın bize bu sıfatı uygun gördüğünü düşünerek yeryüzünün halifesi olalım, durum aynıdır; kendisine bu yetki verilenin üstten bağımsız olmadığı ortadadır. Yani, insanın yeryüzündeki tasarrufu, ilâhî tayine istinat eder ve kayıtlıdır. Hilafetin en üst kamu yöneticisine sonradan ünvan olarak verildiğini biliyoruz. Ama Kur'an terminolojisine göre her insanda, bilkuvve özellikle de her sâlih müminde bilfiil bu vasıf vardır, olmalıdır. Bunun yüklediği misyon, ilahî iradeyi yeryüzünde pratiğe aktarma misyonudur. Şimdi bu sıfatla bir fert, hayatında Allah iradesini tatbik etmekle yükümlüdür. Kamu alanında bu iradeyi tatbik etmek nasıl bir mekanizmayı gerektiriyorsa, onu kurmak da yine fertlerin ve onların oluşturduğu toplumun vazifesidir. İşte buradan devletin mekanizması, makamları, o makamlara uygun olan insanlar ve vasıfları... ortaya çıkar.

Bey'at:

Dördüncü anahtar kelime, kamu alanında İlâhi iradenin hakimiyeti ile fert-kamu temsilcisi arasındaki ilişkinin gereği olan bey'attır. O halde ben, bendeki hilafet yükümlülük ve selâhiyetini, kamu adına kullanmak üzere bir yerlere, birilerine vermeliyim, şartlı olarak vermeliyim ve o kişi, şartlara riayet ettiği müddetçe de ona itaat etmeliyim. Böylece birinci kavramla da bağlantı kurulmuş olur. İşte bu aktin adı bey'attır. Bu yüzden, bey'atı alelade bir seçimle eş tutmak pek doğru değildir. Bey'atta, diğer anahtar kavramlarla bağlantılı, daha geniş, daha derin, daha aşkın manalar vardır.

Şûrâ/meşveret:

Kamu hayatı, toplum hayatı gerekli kıldığı için bir fert hilafet çerçevesinde sorumlu olacaktır. Ve bir şartla onu, kamu hayatında selâhiyetli kılmamız gereken makamların başına getirdik. Bizim o makamlara karşı, o makamların bize karşı hak ve sorumlulukları vardır. İşte bu da denetim ve şûra sorumluluklarıdır; yani beşinci anahtar kelime meşverettir. Meşveret, sadece Kur'an-ı Kerim'de buyrulduğu için değil, İslam siyaset teorisinin bütünlüğünün iktizâsıdır.

Denetim/emir bi'l-ma'r'uf...:

Diğer kavramları birlikte düşündüğümüz zaman denetim mekanizması ortaya çıkar. Bunun Kur'an'daki karşılığı, "emir bi'l-maruf, nehiy ani'l münker" vazifesinde de bulunabilir. Meşveret (şûrâ) meclisi tesis edildiği zaman, bu meclisin temelde iki vazifesinin olduğunu görürüz:

Birincisi: Bunlar halk adına, yönetime danışmanlık yaparlar ve fertlerin denetimine açıktırlar. Çünkü bütün fertler onlara bu selâhiyetlerini bir şartla devretmişlerdir. Bu şartların yerine getirilip getirilmediğini kontrol etmek bütün fertlerin vazifesidir.

İkincisi: Denetimin kaynağı da burasıdır, bu meclistir. Toplum genişleyip yapılanması şekillendikçe, danışma ve denetimde temsili sistem bir zaruret olarak meydana gelmiş olur.

Denetim olumsuz sonuç verirse ne yapılır?

En başta itaat kavramından hareketle, kendisine itaat edeceğimiz Ulû'l-emr'in bir takım şartları taşıması gerektiğini de çıkarmıştık. Biz bu insanı, bu şartları taşıdığı için, bu vazifeyi yerine getireceği umuduyla bir makama getiriyor ve denetliyoruz. Ya şartları kaybettiğini ya da yetersiz kaldığını gördüğümüzde, Allah'ın bizi yükümlü kıldığı vazifeyi yerine getiriyoruz. Fıkıh diliyle konuşmak gerekirse, küfre, zulme, fıska, fücra sapan ya da yetersiz hale gelen bir selâhiyet sahibini o makamdan uzaklaştırmak (azil) ümmetin vazifesidir. Burada pek ihtilaf yoktur. İhtilaf ancak uygulamada söz konusudur. Dengenin ve düzenin sağlanması ve önceliklerin belirlenmesi tartışma konusudur.

Velâyet:

Emredici, bağlayıcı tasarruf ve temsil selâhiyeti demek olan velâyet ancak dini bir olanlar arasında caridir. Özel hukuk alanında din farkı velâyeti engellediği gibi kamu hukuku alanında da engeller.

Mülk:

Hâkimiyet ve sahiplik manasında kullanılmıştır. Mutlak hâkim ve sahip Allah'tır. Kulların bu sıfat ve selâhiyetleri hilâfet ve vekâlet yoluyla, iyretidir, şartlıdır ve sınırlıdır.

Hüküm:

Bu kelimenin anlam ve içeriğinde "hâkimiyet" kavramının, özellikle yasama ve yargı unsurları vardır. Kanun vâzı'ı (hâkim) Allah'tır. Kulların yaptığı (şekillendirdiği) kanunlar, kaideler, hükümler ya O'nun açık ifadesinin kanun kalıbına konmuş şeklidir, yahut da -ilâhi ifadede kapalılık varsa veya aranan hüküm hikmet dahilinde açıklanmamış olursa- icthad yoluyla ilâhi hükmün keşfedilmiş, ortaya çıkarılmış şekli hüküm olur.

Yargı da Allah'ın koyduğu kanunlara ve irşat buyurduğu usûle dayanarak dâvayı hükme bağlamak, hâkimin kanâat ve icthadına göre O'nun hükmünü tesbit edip uygulamaktır.

Bu dokuz temel kavram ve ilkeye emaneti, ehliyeti ve mükellefiyet gereği hürriyet (veya sorumluluğa dayalı selâhiyet) ilkelerini ilave etmek de mümkündür, bunları yukarıdaki dokuz ilke içinde görmek de imkân dahilindedir.

Hilâfet emanettir, emanet ehliyetine riayeti gerektirir, insanlar emanete riayet, dünyaya geliş amaçlarını gerçekleştirmeye gayret ile yükümlü, bundan sorumludurlar. Sorumluluk ve yükümlülük ancak kişinin hak ve selâhiyetleri olursa anlam kazanır ve yerine oturur. Bütün insanlar emaneti yüklenme ve hilâfeti îfa bakımından fırsat eşitliği içinde yaratılmışlardır. Dinde zorlama yoktur; dileyen mümin, dileyen kâfir olur (hürriyet ilkesi), hiçbir kimsenin diğeri üzerinde peşin üstünlüğü yoktur (eşitlik ilkesi); üstünlük hür irade ve çaba ile elde edilecek fazilete (takvâ), üstün vasıflara bağlıdır. Emanet, ehliyet, hüküm ve mülk birlikte işletilince sosyal ve hukuki adâlete de ulaşılır.

Özet

Kur'an-ı Kerim'de siyaseti kavram ve kurum olarak belirleyen ve çerçevesini bize veren (dokuz) anahtar kelime vardır. Bu kelimeler, tevhid, itaat, hilâfet, bey'at, şûra, emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker, velâyet, mülk ve hükümdür. Bu dokuz kavramın açılımı yapıldığında İslâm'ın siyaset teorisi ortaya çıkarılmış gibi olur. Bu çalışmada bu kavramların açıklaması yapılarak İslâm'ın siyaset teorisi özetle ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kavramlar: İslam, siyaset, tevhid, itaat, hilâfet, bey'at, şûra, emir bi'l-maruf nehiy ani'l-münker, velâyet, mülk, hüküm

Abstract

There are nine keywords in the Qur'an that define the politics as a concept and institution and draw its borderlines. Those words are unity, obedience, caliphate, pledging allegiance, assembly, ordering the good, preventing the bad things, guardianship, property and ruler. The unfolding of those nine concepts will enable us to reach the political theory of Islam. This study explains each of these concepts and manifests the political theory of Islam in summary.

Keywords: Islam, politics, unity, obedience, caliphate, pledging allegiance, ordering the good, preventing the bad things, guardianship, property and sentence